

## Izveštaj o socijalnom zadrugarstvu 2016 - 2022.

*Koristi od zadruga ne mogu se meriti samo u novčanom smislu, odnos između zadruga i njihove zajednice je veoma važan i one se suočavaju sa izazovom da jasno dokumentuju i opisuju koristi koje stvaraju, ne samo za svoje članove već i za širu zajednicu (Folsom, 2003).*

Jul 2022.

## O IZVEŠTAJU

Cilj izveštaja je da pruži dodatne informacije o postignućima i razvojnom okruženju domaćeg socijalnog zadrugarstva.

Izveštaj prati prvih 6 godina razvoja socijalnog zadrugarstva, u periodu od početka primene Zakona o zadrugama Republike Srbije u januaru 2016. godine do januara 2022. godine.

Početak primene Zakona o zadrugama značajan je zbog odredbi koje građanima Srbije pružaju mogućnost pokretanja socijalnih zadruga i korišćenja njihovih usluga. Po uzoru na pravnu praksu i rezultate značajnog broja evropskih zemalja, članom 11 Zakona o zadrugama definisan je način formiranja, rada, raspodele dobiti i ostvarivanja socijalnih ciljeva socijalnih zadruga kao *de jure* socijalnih preduzeća.

Kraj izveštajnog perioda u januaru 2022. godine poklapa se sa uvođenjem nove prakse koja će povećati transparentnost socijalnih zadruga. Podaci o ostvarenosti socijalnih ciljeva socijalnih zadruga biće javno dostupni na portalu Agencije za privredne registre, u sklopu objavljenih zaključaka o zadružnoj reviziji.

Izrazi korišćeni u izveštaju podrazumevaju podjednako učešće ženskog i muškog roda.

Izveštaj je realizovalo Udruženje za lokalni razvoj Kamenica u partnerstvu sa Zadružnim savezom Srbije i stručnim saradnicima u sklopu projekta "Instalacija socijalnog zadrugarstva".

Ova publikacija je nastala u okviru projekta Beogradske otvorene škole "Dijalog promena", koji se provodi uz finansijsku podršku Evropske unije. Stavovi i mišljenja autora izneti u ovoj publikaciji ne predstavljaju zvanične stavove Evropske unije, ni Beogradske otvorene škole, i za njih je isključivo odgovoran autor.

Autori:

Projektni TIM Udruženje za lokalni razvoj Kamenica:

Dejan Mitić

Dragica Živić

Projektni TIM Zadružni savez Srbije:

Nikola Mihailović

Slavoljub Plavšić

Stručna podrška:

Doc. dr Marija Nikolić

## SADRŽAJ

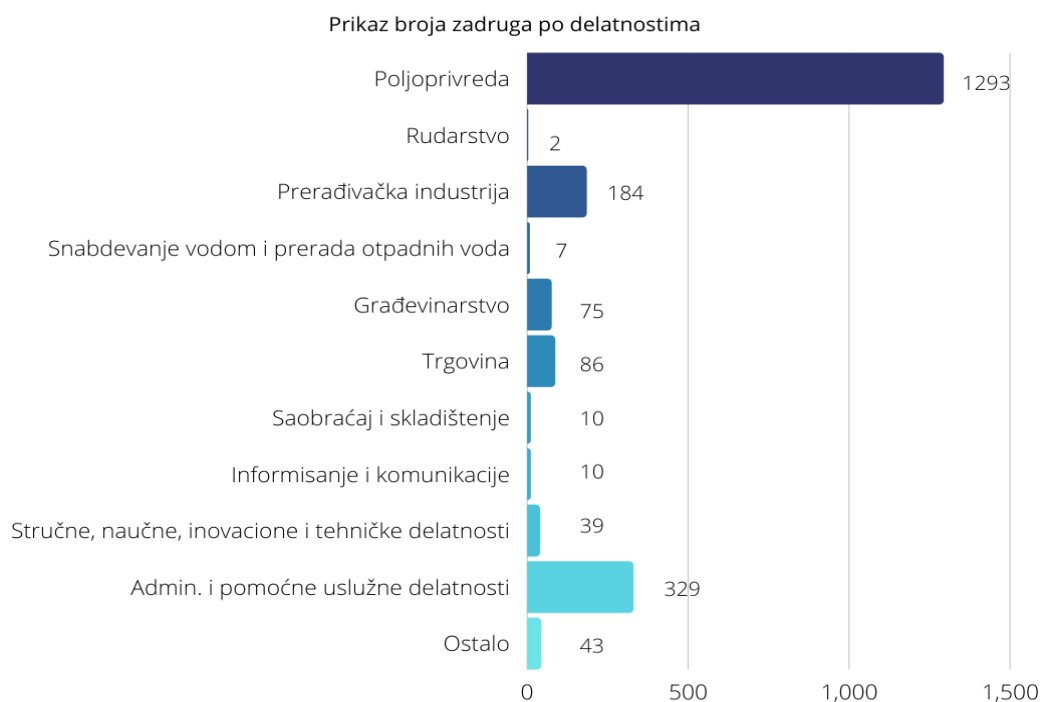
O zadružnom sektoru.....	3
Nastanak prvih socijalnih zadruga.....	3
Postignuća socijalnih zadruga.....	5
Socijalno zadrugarstvo u kontekstu dijaloga zadružnog i javnog sektora.....	6
Pregled rezultata i inicijativa za unapređenje poslovnog okruženja.....	7
Započete aktivnosti u 2022. godini.....	9
Zaključak.....	9

## O zadružnom sektoru

U 2020. godini u Srbiji je poslovalo 2.078 zadruga (2% ukupnog broja pravnih lica) sa 5.378 zaposlenih (0,4% zaposlenih u sektoru preduzeća).<sup>1</sup>

U ukupnom broju zadruga gledano prema delatnostima, najviše je tradicionalnih poljoprivrednih zadruga (1.293) sa najvećim brojem zaposlenih i ostvarenim prometom. U sektoru prerađivačke industrije posluju 184 zadruge, dok se različitim vrstama usluga bavi 517 zadruga.

Socijalne zadruge su svrstane u kategoriju ostalih zadruga koje se bave obrazovanjem, socijalnom zaštitom, umetnošću i zabavom. Njih je ukupno 43 sa 77 zaposlenih i prometom od 109 miliona dinara.<sup>2</sup>



U periodu od 2015. do 2020. godine povećano je interesovanje građana za zadrugarstvo. Formirane su 462 nove zadruge, pri čemu se trend rasta nastavio i u narednoj 2021. godini. Osim tradicionalnih poljoprivrednih zadruga, građani su zainteresovani i za formiranje socijalnih, energetske, radnih i drugih specijalizovanih zadruga.

## Nastanak prvih socijalnih zadruga

Sa početkom primene Zakona o zadrugama<sup>3</sup> u januaru 2016. godine, stvoreni su uslovi za formiranje i rad socijalnih zadruga. Namera zakonodavca je da po uzoru na brojna evropska iskustva i rezultate, uključi nove aktere u pružanje socijalnih usluga na nivou lokalnih zajednica. Građanima je ponuđen tradicionalni zadružni oblik poslovnog udruživanja i mogućnost da svojim delovanjem doprinesu održivom razvoju zajednica u kojima posluju.

<sup>1</sup> Republički zavod za statistiku (RZS), Beograd

<sup>2</sup> Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu 2020, Beograd, april 2022.

<https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/59/1>

<sup>3</sup> Zakon o zadrugama, „Službeni glasnik RS“, br.112/2015

Izvod iz člana 11 Zakona o Zadrugama ("Sl. glasnik RS", br. 112/2015):

"Socijalne zadruge obavljaju različite delatnosti radi ostvarenja socijalne, ekonomske i radne uključenosti, kao i zadovoljenja drugih srodnih potreba pripadnika ugroženih društvenih grupa ili radi zadovoljenja opštih interesa unutar lokalne zajednice.

Socijalni ciljevi socijalne zadruge se bliže određuju zadružnim pravilima.

Socijalne zadruge dužne su da najmanje polovinu ostvarene dobiti, odnosno viška prihoda nad rashodima, koje ostvaruju obavljanjem delatnosti, ulažu u unapređenje i ostvarivanje postavljenih socijalnih ciljeva."

Sama po sebi primena novog zakonskog rešenja bez pratećih podsticaja, doprinela je da se tokom prve četiri godine (do januara 2020. godine) registruje svega 5 socijalnih zadruga.

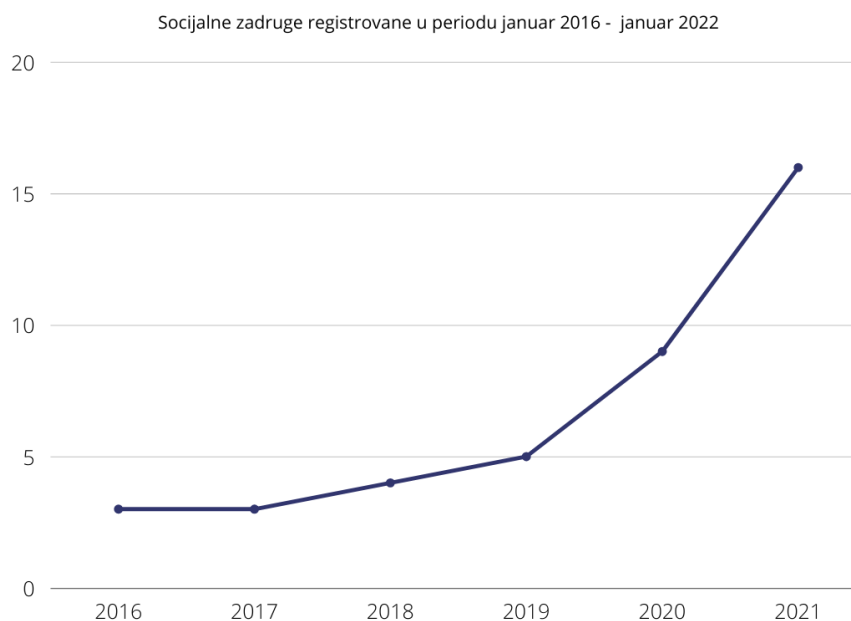
Tokom 2020. godine, u saradnji civilnog i zadružnog sektora izrađena je i prezentovana "Analiza efekata četvorogodišnje primene čl.11 Zakona o zadrugama na socijalno preduzetništvo u Srbiji".<sup>4</sup> U sklopu istoimenog projekta<sup>5</sup> realizovana je informativna kampanja i objavljen priručnik "Kako formirati socijalnu zadrugu".<sup>6</sup>

Zahvaljujući boljoj informisanosti građana, tokom 2020. godine formirane su još 4 socijalne zadruge.

U oktobru 2020.godine, grupa zadružnih saveza, medija i organizacija civilnog društva potpisala je Memorandum za razvoj socijalnog zadrugarstva i pokrenula dijalog sa Ministarstvom privrede i novoformiranim Ministarstvom za brigu o selu.

Ministarstvo za brigu o selu uključilo je socijalne zadruge u program obnove zadrugarstva "500 zadruga u 500 sela". Socijalne zadruge koje posluju na seoskom području, dobile su po prvi put priliku da apliciraju za bespovratna državna start ap sredstva u pojedinačnom iznosu do 7,5 miliona dinara.

Zahvaljujući podsticajnim sredstvima, tokom 2021. godine formirano je novih 7 socijalnih zadruga.



<sup>4</sup> <https://kamenica.org.rs/wp-content/uploads/2020/10/ANALIZA-efekata-%C4%8Detvorogodi%C5%A1nje-primene-%C4%8DI.11-Zakona-o-zadrugama-RS-na-socijalno-preduzetni%C5%A1tvo-u-Srbiji.pdf>

<sup>5</sup> <https://javnozagovaranje.bos.rs/partneri/show/31/udruzenje-za-lokalni-razvoj-kamenica.html>

<sup>6</sup> [https://kamenica.org.rs/wp-content/uploads/2020/12/Prirucnik\\_Kako-formirati-socijalnu-zadrugu.pdf](https://kamenica.org.rs/wp-content/uploads/2020/12/Prirucnik_Kako-formirati-socijalnu-zadrugu.pdf)

## Postignuća socijalnih zadruga

U Srbiji je danas aktivno 16 socijalnih zadruga. Prema broju zaposlenih i ostvarenom prometu, svih 16 zadruga pripadaju kategoriji mikro pravnih lica.

Socijalne zadruge su osnovane od strane 113 zadrugara. Prosečno je sedam osnivača (zadrugara) učestvovalo u formiranju socijalne zadruge, što je na nivou prosečnog broja osnivača drugih vrsta zadruga. Posmatrano po polu, nešto više od polovine lica koja su učestvovala u osnivanju socijalnih zadruga su muškog pola (59 osnivača, tj. 52,2%) prosečne starosti 46,5 godina, dok ostatak čine žene (54 ili 47,8%) prosečne starosti 49,3 godine.

U 7 socijalnih zadruga zaposleno je po jedno lice, uglavnom direktor, a samo u jednoj socijalnoj zadruzi su zaposlene 4 osobe.

Broj korisnika (kooperanata zadruge) u praksi je 4 do 5 puta veći od broja zadrugara, zbog čega se može pretpostaviti da se broj korisnika u socijalnim zadrugama kreće u rasponu od 450 - 550 osoba. Iako se značajan broj kooperanata može tumačiti kao pokazatelj zainteresovanosti lica za učešće u radu socijalnih zadruga, potrebno je planirati i realizovati mere koje bi rezultirale transferom ovih lica u članove zadruge, odnosno zadrugare. Naime, u međunarodnoj zadružnoj praksi uobičajeno je da lica koja saraduju sa zadrugama samo u kratkom periodu budu u statusu pridruženog člana ili kooperanta, nakon čega, ukoliko se saradnja između lica i zadruge ostvaruje na obostranu korist, lice učlanjuje u zadruhu i time postaje punopravni zadrugar.

Gledano na relaciji selo - grad, socijalne zadruge su podjednako osnovane od građana u urbanim (9) i seoskim sredinama (7), što govori o univerzalnosti ovog zadružnog modela.

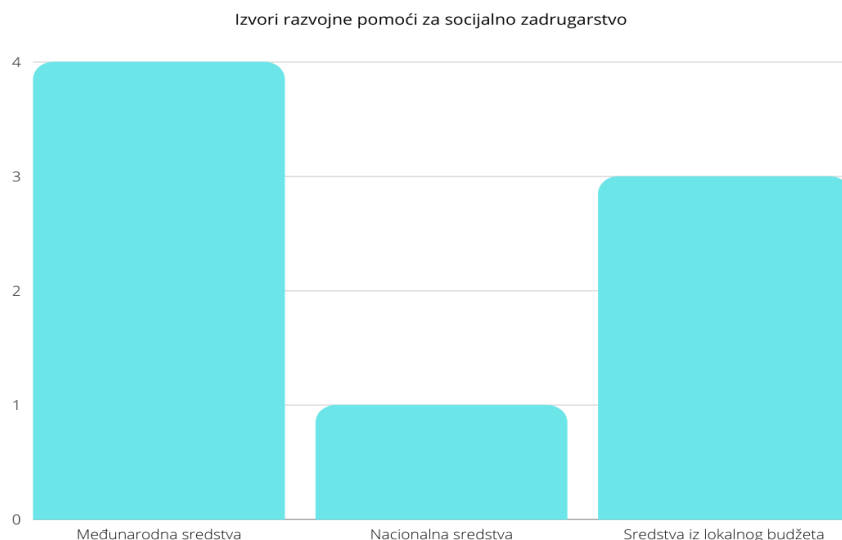
Prema registrovanoj pretežnoj delatnosti, 12 socijalnih zadruga se bavi proizvodnjom, a 4 pružanjem usluga. Socijalne zadruge obavljaju delatnost u iznajmljenim objektima i na opremi koja nije u njihovom vlasništvu.

Većina socijalnih zadruga ostvaruje socijalne ciljeve u oblasti zapošljavanja ugroženih društvenih grupa (žene i mladi na selu, Romi u gradskim sredinama, mladi sa invaliditetom), dok se jedna bavi unapređenjem opštih uslova života u lokalnoj zajednici.

Najviše socijalnih zadruga (11) formirano je krajem 2020. i tokom 2021. godine, zbog čega su prvi finansijski pokazatelji poslovanja skromni, dok za deo socijalnih zadruga formiranih 2021. godine još uvek nije objavljen finansijski izveštaj.

Prema dostupnim finansijskim pokazateljima, može se zaključiti da većinu prihoda socijalnih zadruga (93%) čine donacije i subvencije sa različitih nivoa.

Reč je o razvojnoj pomoći socijalnom zadrugarstvu koja dolazi iz različitih izvora. Deo socijalnih zadruga (4) nastao je kao rezultat različitih međunarodnih projekata namenjenih unapređenju lokalnih socijalnih usluga i prenosu prakse, koje su podržali EU, GIZ/De i SDC/Ch. Jedna socijalna zadruha dobila je podršku sa nacionalnog nivoa za nabavku opreme (program Ministarstva za brigu o selu), dok 3 zadruge dobijaju finansijsku podršku lokalnih samouprava u kojima su aktivne (u okviru Lokalnih akcionih planova).



Odnos između sredstava primljenih po osnovu podrške sa različitih nivoa i prihoda od naplaćenih usluga i proizvoda socijalnih zadruga je nepovoljan. Učešće poslovnih prihoda od prodaje proizvoda i usluga u ukupno ostvarenim prihodima je na nivou od 7%.

Nije neuobičajeno da zadruga u početnim fazama razvoja pokazuju zavisnost od eksternih izvora finansiranja. Ovo posebno važi za socijalne zadruga koje često imaju podršku i u kasnijim fazama zbog izraženih socijalnih elemenata u poslovanju. Međutim, ostvarivanje ekonomskih rezultata iz poslovanja i balans između ekonomskih i socijalnih ciljeva izuzetno su važni za vitalnost socijalnih zadruga i održivost usluga koje pružaju ugroženim građanima.

Zbog kratkog perioda poslovanja i ograničenih poslovnih aktivnosti, socijalne zadruga u dosadašnjem poslovanju nisu ostvarile dobit koju bi uložile u realizaciju socijalnih ciljeva.

U nedostatku finansijskih sredstava iz dobiti, socijalne zadruga ostvaruju socijalne ciljeve kroz volontersko radno angažovanje, ustupanjem opreme i prostorija za potrebe korisnika (kooperanata).

Doprinos u dobrima socijalnih zadruga, kao poseban aspekt doprinosa u lokalnoj zajednici nije obuhvaćen ovim izveštajem. Izveštaj je realizovan u okviru projekta Instalacija socijalnog zadrugarstva koji je u celosti posvećen implementaciji sistemskih rešenja za socijalno zadrugarstvo. Sa tim u vezi, počev od 2022. godine, procenu doprinosa u dobrima obavljaće obučeni zadružni revizori. Informacije o ostvarenosti socijalnih ciljeva socijalnih zadruga biće javno dostupne pretragom zadruga u Agenciji za privredne registre u sklopu objavljenih zaključaka o zadružnoj reviziji.

## Socijalno zadrugarstvo u kontekstu dijaloga zadružnog i javnog sektora

Dijalog o socijalnom zadrugarstvu se realizuje u kontekstu šireg dijaloga o zadrugarstvu. Dijalog o zadrugarstvu je osim za zaposlene u zadrugama važan i za preko 35.000 zadrugara i oko 100.000 kooperanata<sup>7</sup> (malih proizvođača). Ako se ovom broju dodaju i članovi porodica zadrugara, veze sa zadrugarstvom ima skoro pola miliona građana Srbije. Prilikom procene stvarne važnosti dijaloga o zadrugarstvu treba uzeti u obzir i činjenicu da najbrojniju grupaciju unutar zadružnog sektora čine poljoprivredne zadruga uključene u proizvodnju i preradu hrane. Ovim se u krajnjoj instanci ishodi dijaloga o zadrugarstvu tiču svih građana Srbije koji su u ovom trenutku zabrinuti za prehrambenu bezbednost.

<sup>7</sup> Gulan Branislav (2019). Ruralne sredine u Srbiji - Spasavanje sela i države. Prometej, Novi Sad.

Za dijalog je na samom početku važno da bude argumentovan i strukturiran na način da vodi ka određenom cilju. Imajući u vidu da je važan za veliki broj građana, dijalog o zadrugarstvu treba da bude istovremeno i demokratski i transparentan.

Nažalost, ne postoji strukturiran i konstantan dijalog po pitanjima koja mogu dovesti do sistemskog unapređenja uslova za poslovanje zadruga. O ovome govori podatak da je Zakon o zadrugama ušao u sedmu godinu primene, a da još uvek nije došlo do realizacije državne podrške obećane u čl. 12 Zakona o zadrugama.

Shodno članu 12, zadruga uživaju posebnu zaštitu Republike Srbije, Autonomne Pokrajine i lokalnih samouprava, koja se ogleda u podsticanju zadrugarstva ekonomskim i drugim razvojnim merama, davanjem olakšica, pogodnosti i formiranjem razvojnih fondova na svim nivoima.

Do izrade ovog izveštaja, zadružni i javni sektor nisu mapirali put koji bi u skorijoj budućnosti doveo zadruga u situaciju da uživaju posebnu zaštitu države. Sa tim u vezi još uvek je nepoznato da li je potrebno prethodno usvojiti Strategiju i/ili Program za razvoj zadrugarstva, na osnovu kojih bi bili izrađeni akcioni planovi, na bazi kojih bi se konačno operacionalizovala podrška zadrugama iz čl.12 Zakona o zadrugama.

## Pregled rezultata i inicijativa za unapređenje poslovnog okruženja

- **Nov pristup informacijama i demokratizacija procesa odlučivanja u zadrugarstvu**

Počev od 2020. godine, Zadružni savez Srbije, Zadružni savez južne Srbije i Zadružni savez Vojvodine usvojili su analitički pristup i započeli zajednička istraživanja stavova građana, zadruga, udruženja i lokalnih samouprava o važnim zadružnim temama. Istraživanje mišljenja velikog broja aktera se realizuje putem upitnika, intervjua i fokus grupa. Nakon terenskog rada rezultati se analiziraju i definišu kao razvojne preporuke uz podršku nezavisnog akademskog sektora. Ove preporuke se potom aktivno zastupaju u komunikaciji sa javnim sektorom.

Upravo po ovoj metodologiji zadružni sektor je 2021. godine uspešno zagovarao uključivanje socijalnih zadruga u program oživljavanja zadrugarstva "500 zadruga u 500 sela" koji realizuje Ministarstvo za brigu o selu. Radi se o primeru dobre prakse u kome je saradnja Ministarstva sa zadružnim savezima prisutna od rada sa zadrugama na terenu do rada ekspertske radne grupe i komisija.

- **Unapređeni su uslovi za odgovorno poslovanje socijalnih zadruga**

Zadružni sektor i matično Ministarstvo privrede dele zajedničke ciljeve u oblasti unapređenja zakonitosti i odgovornosti u zadružnom sektoru. Posebna uloga u ostvarivanju ovih ciljeva poverena je zadružnoj reviziji, koja se u skladu sa principom zadružne autonomije obavlja unutar zadružnog sektora. Sa tim u vezi, Ministarstvo privrede izdaje dozvole za rad revizorskim zadružnim savezima koji obavljaju redovne dvogodišnje i vanredne revizije zadruga u skladu sa Zakonom o zadrugama.

Kompleksna uloga koju zadružna revizija ima na zaštiti i razvoju zadrugarstva regulisana je sa 25 članova Zakona o zadrugama (čl.80 do čl.105).

Zadružna revizija obavlja složenu instruktivnu (edukativnu) i kontrolnu funkciju u zadrugama, pri čemu zadružni revizori prate pravne i ekonomske aspekte poslovanja zadruga.

Razvojem socijalnih zadruga nastala je potreba za evaluacijom socijalnih aspekata poslovanja. Tokom 2021. godine unapređena su znanja tri revizorska zadružna saveza za potrebe kvalitetnije procene ostvarenosti socijalnih ciljeva socijalnih zadruga i podršku osnivačima socijalnih zadruga, kako bi iskoristili pune kapacitete zadružnog oblika organizovanja i rada.<sup>8</sup>

<sup>8</sup> <https://dijalogpromena.bos.rs/sr/partneri-2021-22/18/47/udruzenje-za-lokalni-razvoj-kamenica.html>



- Povećana je transparentnost socijalnih zadruga

U saradnji sa Ministarstvom privrede, početkom 2022. godine, otklonjeni su poslednji tehnički i sadržajni nedostaci vezani za izradu i objavu pojedinačnog zaključka o izvršenoj reviziji socijalnih zadruga.

Podaci o ostvarenosti socijalnih ciljeva socijalnih zadruga biće javno dostupni, pretragom zadruge u Agenciji za privredne registre u sklopu objavljenog zaključka o zadružnoj reviziji (rubrika 16).

- Povećana je dostupnost informacija o zadrugarstvu i socijalnom zadrugarstvu

Za potrebe kvalitetnijeg informisanja stručne i šire javnosti o rezultatima dijaloga i drugim važnim zadružnim temama, zadružni savezi su 2021. godine pokrenuli elektronske novine (njuzleter) „Zadrugarstvo & Socijalno zadrugarstvo“. Pokretanjem elektronskih novina je nakon više decenija obnovljeno i modernizovano specijalizovano zadružno izdavaštvo, koje je u svojoj bogatoj istoriji imalo 38 specijalizovanih izdanja. Mešovita redakcija newsletter-a koju čine predstavnici civilnog i zadružnog sektora, iz različitih izvora prikuplja, obrađuje i jednom mesečno distribuira informacije o zadrugarstvu na preko 3.000 imejl adresa.

Njuzleter je koristan alat za realizaciju onlajn istraživanja u zadrugarstvu. Osim za potrebe zadružnih saveza, njuzleter je poslužio Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede kao platforma za istraživanje zadovoljstva zadruga uslugama poljoprivrednih stručnih službi na uzorku od 205 aktivnih zadruga.

- Usvojen je Zakon o socijalnom preduzetništvu<sup>9</sup>

Zadružni savezi su pružili doprinos radu radne grupe zadužene za izradu Zakona o socijalnom preduzetništvu. Potrebe i specifičnosti socijalnih zadruga kao *de jure* socijalnih preduzeća formiranih u skladu sa Zakonom o zadrugama, prepoznate su u novom zakonu čija je primena započela u februaru 2022. godine.

Socijalne zadruge u skladu sa čl.18 Zakona o socijalnom preduzetništvu mogu računati na podršku namenjenu socijalnim preduzećima, uključujući i razvojnu podršku u okviru Programa razvoja socijalnog preduzetništva.

- Pokrenuta je inicijativa za formiranje fondova za razvoj zadrugarstva

U skladu sa preporukama iz sopstvenih istraživanja<sup>10</sup> sredinom januara 2022. godine, tri zadružna saveza su pokrenula prvu zajedničku zagovaračku inicijativu u pravcu rešavanja problema nedostatka obrtnih i razvojnih sredstava za zadrugarstvo.

Predstavnicima više ministarstava predstavljena je potreba formiranja fondova za razvoj zadrugarstva na svim nivoima.

---

<sup>9</sup> Zakon o socijalnom preduzetništvu, „Službeni glasnik RS“ br. 14 od 7. februara 2022. godine, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sqrs/skupstina/zakon/2022/14/7>

<sup>10</sup> <https://kamenica.org.rs/wp-content/uploads/2022/01/RAZVOJNI-PRAVCI-U-ZADRUGARSTVU-Analiza-sa-preporukama-2022.pdf>

## Započete aktivnosti u 2022. godini

Zadružni savezi planiraju da pokrenu monitoring politika na nivou više ministarstava, kako bi unapredili poslovnu podršku za sve veći broj zadrugara i multidisciplinarnih zadruga.

Osim tradicionalnih partnera iz javnog sektora, zadružni savezi će tokom 2022. godine pokrenuti dijalog i sa drugim akterima koji su zainteresovani za ravnomeran i održivi razvoj. Partneri uključeni u ovaj proces će biti, pre svega, evropske razvojne banke, finansijske institucije i organizacije koje su zainteresovane za investicije sa pozitivnim društvenim uticajem i imaju kapaciteta da dodatno unaprede domaće zadrugarstvo.

Zadružni savezi su za pokretanje ovakvog dijaloga ohrabreni stavom Evropske komisije koja promovise prisustvo zadruga u raznim programima i politikama u društvu. Prema Evropskoj komisiji, zadruga preuzimaju sve važniju i pozitivniju ulogu u sprovođenju mnogih ciljeva u društvu u oblastima poput politike zapošljavanja, socijalnih integracija, regionalnog i ruralnog razvoja, poljoprivrede i drugih.<sup>11</sup>

## Zaključak

Socijalne zadruga pokazuju slabe ekonomske rezultate, nisku radnu efikasnost i slab obuhvat korisnika iz ugroženih društvenih grupa.

U kvantitativnom smislu, 16 socijalnih zadruga ni izbliza ne zadovoljavaju socijalne potrebe ugroženih građana, na osnovu čega se može zaključiti da ideja o uključivanju novih aktera u pružanje lokalnih socijalnih usluga nije uspjela u meri u kojoj je to bilo planirano.

Prvih 5 socijalnih zadruga formiranih do 2020. godine, nisu uspele da ostvare očekivane ekonomske i socijalne rezultate. Slabi rezultati prvih socijalnih zadruga direktna su posledica nepodsticajnog institucionalnog okruženja u periodu od 2016. do 2020. godine. Ovaj period je karakterističan i zbog nedostatka poslovne podrške osnivačima socijalnih zadruga, nedostatka informacija o zadrugarstvu, kao i činjenice da je socijalno zadrugarstvo bilo van fokusa zadružnog, javnog, civilnog i akademskog sektora a samim tim i bez prilike za razvoj.

Nakon početnog četvorogodišnjeg perioda, nastupa drugačiji, dvogodišnji razvojni period (2020. i 2021. godina) tokom koga su ostvareni brojni i vredni rezultati u korist socijalnog zadrugarstva. Posebno vredan pokazatelj za ovaj period je rast broja socijalnih zadruga (11 registrovanih).

Analizom ostvarenih rezultata, može se doći do zaključka da su zadružni savezi kroz posvećeno partnerstvo sa javnim, civilnim i akademskim sektorom značajno popravili uslove za razvoj socijalnog zadrugarstva.

Rezultati su ostvareni u oblastima od strateškog značaja za razvoj novog sektora socijalne ekonomije. Sa tim u vezi, ulagano je u unapređenje demokratičnosti, transparentnosti, odgovornosti i informisanosti u sektoru socijalnog zadrugarstva i zadrugarstva generalno.

Zadružni savezi su osnaženi za pokretanje dijaloga u cilju sistemskog unapređenja stanja u sektoru. Zagovaranje Fonda za razvoj zadrugarstva, planovi za monitoring politika i dijalog sa novim partnerima, usmereni su ka obezbeđivanju kvalitetnijih mera i sredstava za razvoj zadrugarstva.

---

<sup>11</sup> [https://ec.europa.eu/growth/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/cooperatives\\_en](https://ec.europa.eu/growth/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/cooperatives_en)

Za unapređenje ekonomskih pokazatelja socijalnog zadrugarstva, osim kvalitetnijih mera i finansijskih sredstava, podjednako je važno jačanje poslovne podrške namenjene osnivačima i kooperantima socijalnih zadruga. Potrebno je da zadružni savezi ulože više u razvoj poslovnih usluga i prilagode ih modernom zadrugarstvu i različitim interesovanjima zadrugara.

Neposredno nakon izveštajnog perioda, početkom februara 2022. godine započela je primena Zakona o socijalnom preduzetništvu. Novo zakonsko rešenje kreirano je za potrebe razvoja socijalnog preduzetništva koje čini 500+ pravnih subjekata sa različitim formama organizovanja i delovanja, u zavisnosti od zakona na osnovu kojih su registrovani. Osim udruženja, preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju, fondacija i spin-off kompanija, ovoj rastućoj grupi pripadaju i socijalne zadruge, kao *de jure* socijalna preduzeća formirana u skladu sa Zakonom o zadrugama. Potrebno je da se zadružni sektor uključi u tekuće aktivnosti na izradi Programa razvoja socijalnog preduzetništva, kako bi u okviru budućih podsticajnih mera bile adekvatno sagledane i potrebe socijalnog zadrugarstva.